

Jarno Paalasmaa

Lukijalle

Kirjan nimellä ”Lapsesta käsin” on kaksoismerkitys. Toisaalta se kuvaa lapsilähtöisyyttä eli lapsesta käsin lähtemisen periaatetta, toisaalta se korostaa käsin tekemistä eli toiminnallisuutta, tekemällä oppimista ja ylipäätään aktivoivaa kasvatusta. Lapsikeskeisyys tai paremminkin lapsilähtöisyys on vapauden ohella kirjan keskeisimpiä käsitteitä. Kaikissa vaihtoehtopedagogiikoissa korostuvat myös tekeminen ja käden työt. Käsillä tekemisen ja käsittää-verbin yhteys on perin juurin oivallettu.

Kirja ei rajaudu käsittelemään vain perinteisiä vaihtoehtopedagogiikkoja, vaan kirjassa on lukuisia artikkeleita kasvatustieteen johtavilta asiantuntijoilta yliopistomaailmasta. Vaihtoehtopedagogiikat voivat kehittyä vain dialogissa, sekä vaihtoehtojen keskinäisessä että niiden ja valtavirran kasvatustieteen välisessä yhteistyössä. Tämä kirja on osaltaan yksi yritys rakentaa tällaista vuoropuhelua.

Esimerkiksi professori Veli-Matti Värrin nyky-yhteiskunnan analyysi osoittaa tarpeen kehittää mahdollisimman laajapohjaista kasvatuksen vastastrategiaa nykyhetkessä vaikuttavalle tehokkuus- ja talousajattelulle – tai Värrin termein elämäntapamaterialismille ja instrumentaaliselle rationalismille. Elämme kriisiaikaa, jossa sekä ihminen että luonto voivat huonosti. Kovat arvot, kulutuskeskeinen individualismi ja ilmastonmuutos pakottavat vakavaan pohdintaan. Tarvitsemme muutoksia yhtä lailla lainsäädäntöön kuin yksilön arvojen ja toiminnan tasolle. Viime vuosien yhä huolestuttavammat uutiset ja tutkimukset väkivallanteoista osoittavat konkreettisesti, että kysymys ihmisestä ja hyvästä kasvatuksesta on palautettava entistä voimakkaammin kasvatus- ja koulukeskusteluun (ks. esim. Skinnari 2004; Wilenius 2002; Värrä 2004). Emeritusprofessori Kari Uusikylän (2010, 61) mukaan näyttää kuitenkin siltä, että esimerkiksi koulusurmien opetukset ja lupaukset lapsista huolehtimisesta ovat unohtuneet. Puheet olivat vain puheita.

Näistä syistä tarvitaan enemmän eri tahojen välistä dialogia. Kun pohditaan, mikä tekee vaihtoehdosta vaihtoehdon ja mihin vaihtoehtoisuus oikein perustuu, syntyy tarve hahmottaa laajalti yleistä koulujärjestelmää ja yleistä kasvatustajattelua. Toisaalta ei ole mitään yhtä, selkeästi rajattua virallista kasvatustieteen näkemystä.

Kunnallinen koulujärjestelmämme itsessään sisältää rikkaan vaihtoehtojen kirjon, jota vaihtoehtopedagogiikkojen lisäksi täydentävät esimerkiksi kristilliset koulut ja kielikoulut.

Suomessa vaihtoehtopedagogiikoista käytäntöön on sovellettu erityisesti steiner-, montessori- ja freinetpedagogiikkoja. Tämä on ollut keskeinen peruste kirjan sisältöpainotukselle. Myös Reggio Emilia -pedagogiikka on varhaiskasvatuksessa elävää käytäntöä. Paulo Freiren ajattelua sitä vastoin on Suomessa sovellettu käytäntöön toistaiseksi lähinnä yksittäisten opettajien omassa työssä. Tämä ei kuitenkaan vähennä Freiren ajankohtaisuutta. Freiren lisäksi kirjan sisältö laajenee muuhunkin ajankohtaiseen vaihtoehtoiseen ja lapsikeskeiseen ajatteluun sekä koko koulujärjestelmää koskeviin näkökulmiin.

Sekä steiner-, montessori- että freinetpedagogiikka toteutuvat Suomessa osana julkista koulujärjestelmää. Samalla niitä kuitenkin pidetään vaihtoehtoina peruskoululle. Kasvatusalan kirjallisuudessa näitä kasvatussuuntauksia kutsutaankin yleisimmin vaihtoehtopedagogiikoiksi. Toisinaan näitä vaihtoehtoja kuvataan myös reformipedagogiikaksi, progressiiviseksi pedagogiikaksi, lapsikeskeiseksi pedagogiikaksi tai vapauspedagogiikaksi. Teoksen yhtenä punaisena lankana hahmotellaan, mihin näiden kasvatussuuntausten vaihtoehtoisuus nykyään perustuu. Pääsääntöisesti kirjassa käytetään vaihtoehtopedagogiikka-termiä, mutta myös muita nimityksiä esiintyy. Kaikki nimitykset ovat hyvin perusteltavissa. Kyse on näkökulmasta ja painotuseroista.

Teoksen tarvetta perustelee myös viime vuosina selkeästi lisääntynyt kiinnostus vaihtoehtopedagogista ajattelua kohtaan sekä vanhempien että erityisesti kasvatusalan ammattilaisten piirissä. Toisaalta myöskään vaihtoehtopedagogiikkoja samoissa kansissa esitteleviä julkaisuja ei ole ilmestynyt vuosiin. Vaikeasti saatavilla olevia ja osittain päivittämistä kaipaavia julkaisuja ovat Karl Bruhnin *1900-luvun pedagogisia virtauksia* (1968, 1973), Kirkon kasvatusasiainkeskuksen julkaisu vuodelta 1992 *Steiner Montessori Freinet. Vaihtoehtoisia pedagogioita* ja vuodelta 1993 Vantaan täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu *Pedagogisia vaihtoehtoja*. Juhani Hytönen (1998) taas rajaa teoksessaan *Lapsikeskeinen kasvatustunnetuimmat vaihtoehtopedagogiikat, steiner- ja montessoripedagogiikat*, kokonaan käsittelynsä ulkopuolelle.

Valitettavasti tässäkin teoksessa rajaus oli tehtävä. Esimerkiksi Pestalozzilla, Fröbelillä ja A. S. Neillillä voisi olla perusteltu paikkansa tämänkaltaisessa teoksessa. Lisäksi moni 1900-luvun alkupuolen vaihtoehtopedagogeista oli myös yhteiskuntakriitikko, eikä pedagogiikkaa ole järkevää tarkastella irrallaan sitä ympäröivästä maailmasta. Tässä kirjassa käsittelyä on kuitenkin rajattu niin että esille tuodaan erityisesti kasvatusta ja opetusta koskevia näkökohtia.

Sen lisäksi, että rakennetaan kokonaisnäkemystä vaihtoehtopedagogiikoista osana suomalaista koulujärjestelmää, tarkoituksena on myös selkiyttää vaihtoehtopedagogiikkojen yhteydessä usein mainittuja mutta toisinaan käsitteellisesti monimerkityksisiä termejä. Erityisesti kirjassa paneudutaan siihen, mitä lapsikeskeisyydellä tarkoitetaan.

- Missä määrin vaihtoehtopedagogiikoissa on löydettävissä yhteinen ydinajatus?
- Mikä tekee vaihtoehdosta vaihtoehdon?
- Miten vaihtoehtopedagogiikoissa ymmärretään lapsikeskeisyys tai lapsilähtöisyys?
- Mitä vapaudella tarkoitetaan vaihtoehtopedagogisessa ajattelussa?
Lisäksi hahmotetaan yleisellä tasolla tulevaisuuden ideaalikoulua.
- Minkälaista tulevaisuuden kasvatuksen ja opetuksen tulisi olla?

Tämän kirjan suuri tavoite on osallistua kasvatuksen ja koulutuksen päämääräksymysten uudelleen arviointiin ja rakentaa käsitystä siitä, mitä on hyvä kasvatusta ja opetus.

Kirjan rakenne

Kirjan alkuosa rakentaa kokonaiskuvaa kasvatuksen ja opetuksen kentästä. Siinä kuvataan suomalaisen koulujärjestelmän kehitystä ja painopisteitä niin kasvatustilafilosofian, koulutuspolitiikan kuin opetussuunnitelmateorian tutkimuksenkin näkökulmasta. Sen lisäksi, että artikkeleissa käsitellään kasvatuksen ja opetuksen yleisiä lähtökohtia, kerrotaan myös, miten vaihtoehdot ja yksityiskoulut toteutuvat osana julkista koulujärjestelmää. Näin taustoitetaan, millä tavalla peruskoulu on paradoksi ja miksi tarvitaan vaihtoehtoja.

Toisessa osassa hahmotellaan vaihtoehtopedagogisen ajattelun juuria J. J. Rousseauin kasvatustilafilosofiasta lähtien. Lapsikeskeisen ja vaihtoehtopedagogisen ajattelun alkujuuret paikannetaan usein 1700-luvulle Rousseauin Emile-teokseen saakka (ks. esim. Bruhn 1973, 9; Hellström 2010, 253; Wilenius 2002, 91–92). Muista ajattelijoista ja pedagogiikan uudistajista esittelyssä ovat John Dewey ja Ellen Key. Lisäksi huomioidaan suomalaisten kasvatustilafilosofioiden ajattelua. Huomio keskittetään Uno Cygnaeuksen, Johan Vilhelm Snellmanin, Zacharias Topeliuksen ja Juho Hollon kasvatustilafilosofiin. Suomalaisten kasvatustilafilosofioiden ajatukset ovat hämmäntävien osuvia myös vaihtoehtopedagogisten ajatusten näkökulmasta.

Kuvaukset eri vaihtoehtopedagogiikkojen teoriasta ja käytännöistä ovat kirjan ydinsisältöä, ja näihin keskitytään osissa III–VII. Kunkin osan alussa valotetaan vaihtoehtopedagogiikkojen historiallisia lähtökohtia henkilöhistoriallisesta nä-

kökulmasta. Taustakysymyksenä on myös se, minkälaiselle kasvatustilanteelle vaihtoehtopedagogiikat perustuvat. Luvun pääsisältönä on steiner-, montessori-, freinet- ja freirepedagogiikkojen teoreettisen taustan ja siitä juontuvan käytännön kuvaaminen. Päiväkotikasvatuksen vaihtoehdoista esitellään myös Reggio Emilia -pedagogiikka.

Artikkeleissa pyritään lähestymään myös ihmiskäsitykseen, tietoteoriaan, arvopohjaan, oppimiskäsitykseen ja vapausfilosofiaan liittyviä aiheita. Toisaalta huomiota suunnataan vahvasti myös siihen, miten teoria ilmenee käytännössä, ja eri vaihtoehtopedagogisten ajatusten soveltajat kuvaavatkin artikkeleissaan koulu- ja päiväkotimaailman käytäntöjä. Nykyisin vaihtoehtopedagogiikka lähtee soveltajansa omakohtaisesta ja luovasta ajattelusta. Modernia vaihtoehtopedagogiikkaa ei esimerkiksi ole pedagogisten oppi-isien ohjeiden noudattaminen sellaisenaan. Vaikka artikkeleissa pyritään kuvaamaan kunkin pedagogiikan yleisesti tärkeänä pidettyjä asioita, artikkeleissa kuuluu kunkin kirjoittajan oma ääni.

Kirjan viimeisessä osassa käsitellään kasvatuksen ydinkysymyksiä ja tulevaisuudennäkymiä. Huomion kohteena ovat ensin pedagoginen rakkaus ja auktoriteetti. Vaihtoehtopedagogisessa ja lapsilähtöisessä ajattelussa painotetaan usein lasten ja oppilaiden aktiivisuutta ja vapautta, ja siksi on oleellista pohtia kasvattajan ja kasvatettavan välistä suhdetta, aikuisen asemaa ja auktoriteettikysymystä. Kahdeksannessa osassa myös hahmotellaan, missä kohden eri vaihtoehdoilla on selkeitä yhtäläisyyksiä ja missä taas eroja. Mikä vaihtoehtopedagogiikoissa on ajankohtaisinta ja tulevaisuuteen kantavaa? Osan muissa artikkeleissa rakennetaan lapsilähtöistä ja myös tulevaisuudessa ajankohtaista kasvatustilannetta. Väitetään, että tiedon määrä kaksinkertaistuu joka toinen vuosi, joten on päivänselvää, ettei koulun keskeinen tehtävä voi olla enää tiedon välittäminen. Useiden asiantuntijoiden teksteistä piiryy kuva kasvatuksen ja opetuksen tulevaisuusmaisemasta.

Kiitokset

Suurimmat kiitokset kirjan olemassaolosta kuuluvat kaikille kirjan kirjoittajille. Erityisen arvokasta apua ja neuvoja kirjan sisältöjen suhteen olen saanut lehtori Kaisa Langelta ja professori Veli-Matti Värrieltä. Kirjan valmistumista myös edesauttoivat niin apuraha Ahtola-kulttuurisäätiöltä kuin vaimoni kärsivällisyys katsella seurusteluan kirjaj- ja paperiröykkiöiden ja tietokoneen kanssa. Kiitän myös kaikkia yhteistyötahoja luottamuksesta kirjaa kohtaan. Mainittavaa on varsinkin Kasvatuksen vapauden eurooppalaisen foorumin (EFFE) ja Steinerkasvatuksen liiton, erityisesti Pia Palen, kiinnostus ja avuliaisuus hanketta kohtaan.

Lähteet

- Bruhn, K. 1973. 1900-luvun pedagogisia virtauksia. Suom. R. Malmberg. Helsinki: Otava.
- Heino, H., Lauriala, A. & Linnasaari, H. 1992. Steiner Montessori Freinet. Vaihtoehtoisia pedagogioita. Helsinki: Kirkon kasvatusasiainkeskus.
- Hellström, M. 2010. Sata sanaa kasvatuksesta. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hytönen, J. 1998. Lapsikeskeinen kasvatusta. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.
- Skinnari, S. 2004. Pedagoginen rakkaus. Kasvattaja elämän tarkoituksen ja ihmisen arvoituksen äärellä. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Stähle, P. (toim.) 1993. Pedagogisia vaihtoehtoja. Helsinki: Painatuskeskus – Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitos.
- Uusikylä, K. 2010. Vastaiskuja. Inhimillisen elämän puolesta. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Wilenius, R. 2002. Miten käy lasten ja nuorten? Keskustelua ja filosofiaa kasvatuksesta. Helsinki: Dialogia.
- Värri, V.-M. 2004. Hyvä kasvatusta – kasvatusta hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.